

TURUNÇGİL FİYATLARININ ANALİZİ

B. Özkan* S.A. Hatırlı** H. Akçaöz*** C.F. Karadeniz***

ÖZET

Bu çalışmada, portakal, limon ve mandarinde çiftçi eline geçen fiyatlardaki gelişmeler 1982-1998 dönemi için Türkiye genelinde incelenmiştir. Araştırmada ayrıca 1994-2001 döneminde Antalya ilinde portakal ve limonun toptancı hali fiyatlarındaki mevsimsel dalgalanmaların analizi yapılmış ve pazarlama marjları hesaplanmıştır.

Araştırma sonuçları incelenen dönem boyunca portakal, limon ve mandarin fiyatlarının sırasıyla %6,37, %64,50 ve %15,01 oranında arttığını göstermektedir. Mevsimsel fiyat dalgalanmaları portakalda Mayıs-Ekim döneminde ortalamadan yüksek diğer aylarda ortalamadan düşüktür. Limon fiyatlarındaki dalgalanmaların Nisan-Eylül döneminde ortalamadan yüksek olduğu saptanmıştır. Pazarlama marjı hesaplamalarına göre portakal ve limonda pazarlama marjlarının önemli oranda dalgalandığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fiyat, Fiyat analizi, Turunçgil, Antalya, Pazarlama marjı

AN ANALYSIS OF CITRUS PRICES

ABSTRACT

In this study, orange, lemon and mandarin prices received by farmers were examined during the period of 1982-1998 in Turkey. Furthermore, seasonal price fluctuations by using wholesale prices of Antalya for orange and lemon were analysed and marketing margins were calculated for the period of 1994- 2001.

The results showed that orange, lemon and mandarin prices increased 6,37%, 64,50% and 15,01%, respectively, during the investigation period. Seasonal price fluctuations for orange were higher than average in June and

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 07070, Antalya.

** Yrd. Doç. Dr. ,Süleyman Demirel Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Isparta.

*** Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 07070, Antalya.

September but it is lower than average for remaining months. The seasonal price fluctuations for lemon were higher than average in September, December, January and March-June period. The estimation of marketing margins indicates that marketing margins for orange and lemon were fluctuated considerably.

Keywords: Price, Price analysis, Citrus, Antalya, Marketing margin

1. GİRİŞ

Türkiye turunçgil üretimi ve dış ticaretinde son yirmi yıllık dönemde önemli artışlar sağlanmıştır. Ülkemizin dünya turunçgiller üretim miktarı ve dışsatım miktarı içindeki payları sırasıyla 1980 yılında % 1,89 ve %2,56 iken 2000 yılında %2,12 ve %5,87 olarak gerçekleşmiştir. 1980-2000 döneminde Türkiye turunçgil üretim miktarı %95,47 ve dışsatım miktarı ise %208,69 artış kaydetmiştir (FAO, 2002).

2000 yılı değerleri ile Türkiye turunçgil üretim miktarı 2.168.000 tona ulaşmış olup, bu miktarın %21,22'si taze olarak dışsatıma konu olmaktadır (Anonim, 2001). Tarımsal üretimde önemli bir paya sahip olan turunçgiller 2000 yılında yaş meyve üretim miktarından %15,67 (DİE, 2002), yaş meyve üretim değerinden ise %65,59 pay almaktadır (İGEME, 2002).

Türkiye'de turunçgil üretiminin bölgeler arasında dağılımında Akdeniz Bölgesi (%84,48) ilk sırada yer almaktadır (DİE, 2000). 2000 yılı verilerine göre Antalya ilinde turunçgil üretim miktarı 334.506 ton olarak gerçekleşmiştir. Antalya'nın, Türkiye turunçgil üretim miktarından aldığı pay %15,43 olup, bu oran portakalda %26,49, limonda %7,88 ve mandarinde %3,77'dir (DİE, 2002; Anonim, 2001). Antalya ili yaş meyve dışsatım değerinde meyve grupları arasında ilk sırada yer alan turunçgillerin (%34,72), diğer meyve türlerine göre ilin ekonomisinde önemli bir yeri bulunmaktadır (Anonim, 2002a).

Ülkemizde yaş meyve ve sebze fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalar, üretici gelirlerinde istikrarsızlığa neden olmaktadır. Yaş meyve ve sebze fiyatlarının belirlenmesi serbest piyasa koşullarında toptancı hallerinde yapılmaktadır. Tarım ürünleri fiyatlarının mevsimsel analizi üretim planlaması, pazarlama davranışları, eğilim ve tutumların saptanması konusunda yardımcı olmaktadır (Güneş, 1996). Turunçgil fiyat değişimlerinin ve bu fiyatlardaki dalgalanmanın bilinmesi, üreticiler, ihracatçılar, araştırmacılar ve karar vericiler açısından önemlidir. Bu nedenle tarım ürünleri fiyatlarının analizini konu alan çalışmalar giderek artmaktadır

(Hatırlı ve ark., 2002; Fidan ve Koç, 2001; Özkan ve ark.; 1998; Karlı, 1997; Özkan, 1996; Akkaya ve Çelikyurt, 1996; Şengül ve Erkan, 1994; Vural, 1991).

Bu çalışmada, Türkiye turunçgil üretimi içinde önemli bir payı olan (%95) portakal, limon ve mandarin fiyatlarındaki gelişmeler ile Antalya ili için bu ürünlerin fiyatlarındaki mevsimsel dalgalanmaların incelenmesi ve pazarlama marjlarının hesaplanması amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE METOT

Çalışmanın ana materyalini Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları (DİE, 2000), Antalya İli Büyükşehir Belediyesi Toptancı Hali kayıtları (Anonim, 2002b) ve Tarım İl Müdürlüğü kayıtlarından (Anonim, 2002c) elde edilen veriler oluşturmuştur. Cari fiyatları reel fiyatlara indirgemede Toptan Eşya Fiyat İndeksi kullanılmıştır (TCMB, 2002).

Çiftçi eline geçen fiyat serilerinin trendi en küçük kareler yöntemi ile bulunmuştur. Antalya iline ait fiyat analizlerinde 12 aylık hareketli ortalama metodu (Güneş, 1988; Serper, 1996) ve pazarlama payında yüzde oran metodu (Kohls ve Uhl, 1998) kullanılmıştır. İncelenen dönemde portakal ve limon çeşitlerinin farklılığından dolayı aylık ve yıllık ortalama reel fiyatlar tabakalı ortalama yöntemiyle hesaplanmıştır. Tüketicilerin limon için ödediği fiyat, ilde yoğun yetiştiriciliği yapılan limon çeşitlerinde kilograma düşen adet sayısında aritmetik ortalama metodu kullanılarak hesaplanmıştır. Mandarin arzının yıl boyunca devam etmemesi nedeniyle mandarin için mevsimsel fiyat dalgalanmaları analiz dışı bırakılmıştır. Şekil çizimlerinde, çizelge ve karşılaştırmalı yorumlarda yüzde oran, basit indeks ve zincirleme indeks hesaplamalarından yararlanılmıştır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

3.1. Turunçgil Fiyatlarındaki Yıllık Gelişmeler

1982-1998 döneminde portakal, limon ve mandarinde çiftçi eline geçen cari fiyat, reel fiyat ve Toptan Eşya Fiyat İndeks (TEFİ) değerleri Çizelge 1, 2 ve 3'te verilmiştir. Reel fiyat artışı limonda %64,50, mandarinde %15,01 ve portakalda ise %6,37'dir. Portakalda çiftçi eline geçen reel fiyatın bir önceki yılın fiyatına göre gerçekleşen en yüksek artış 1998 yılında %39,20, en yüksek fiyat azalış ise 1989 yılında %28,73 oranındadır. Çiftçi eline geçen reel fiyatın bir önceki yılın fiyatına göre

değişiminde en yüksek fiyat artışı limonda 1985 yılında %103,37, en yüksek fiyat azalışı ise 1989 yılında %27,47 oranında olup mandarinde ise en yüksek fiyat artışı 1985 yılında (%45,80), en yüksek fiyat azalışı 1984 yılındadır (%27,96).

Araştırma kapsamına alınan dönem için çiftçi eline geçen portakal, limon ve mandarin reel fiyatlarında meydana gelen artış trendi hesaplanmıştır (Çizelge 1, 2 ve 3). Trend denklemleri portakalda $P_P=170,14+3,05X$, limonda $P_L=244,96+9,64X$ ve mandarinde $P_M=177,09+4,33X$ ($X=1$; 1982) olarak hesaplanmıştır. Buna göre araştırma konusu ürünler için trend denkleminin eğimi pozitif ve yıllık artış eğilimi limonda 9,64 TL/kg, mandarinde 4,33 TL/kg ve portakalda ise 3,05 TL/kg'dır.

Çizelge 1 : Çiftçi Eline Geçen Portakal Fiyatlarındaki Cari ve Reel Gelişmeler (1982-1998)

Yıllar	TEFİ *	Cari Fiyat**	Reel Fiyat	Basit İndeks	Zincirleme İndeks	Trend	(R/T)*100
	1987=100	TL/kg	TL/kg	1982=100			
1982	20,2	38	188,12	100,00	100,00	173,19	108,62
1983	26,4	44	166,67	88,60	88,60	176,24	94,57
1984	39,7	51	128,46	68,29	77,08	179,29	71,65
1985	57,6	103	178,82	95,06	139,20	182,34	98,07
1986	75,3	150	199,20	105,89	111,40	185,39	107,45
1987	100,0	179	179,00	95,15	89,86	188,44	94,99
1988	170,5	422	247,51	131,57	138,27	191,49	129,25
1989	279,5	493	176,39	93,76	71,27	194,54	90,67
1990	425,7	801	188,16	100,02	106,68	197,59	95,23
1991	661,4	1.495	226,04	120,16	120,13	200,64	112,66
1992	1.072,0	2.571	239,83	127,49	106,10	203,69	117,74
1993	1.698,0	3.281	193,23	102,71	80,57	206,74	93,47
1994	3.747,0	7.171	191,38	101,73	99,04	209,79	91,22
1995	7.064,7	14.929	211,32	112,33	110,42	212,84	99,29
1996	12.337,4	28.937	234,55	124,68	110,99	215,89	108,64
1997	22.336,1	46.892	209,94	111,60	89,51	218,94	95,89
1998	38.021,6	76.083	200,10	106,37	95,32	221,99	90,14

Kaynak: *TCMB, 2002. T.C. Merkez Bankası İnternet Sayfası, www.tcmb.gov.tr

** DİE, 2000. T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü İstatistik Göstergeler (1923-1998), Ankara.

Çizelge 2 : Çiftçi Eline Geçen Limon Fiyatlarındaki Cari ve Reel Gelişmeler (1982-1998)

Yıllar	TEFİ *	Cari Fiyat**	Reel Fiyat	Basit İndeks	Zincirleme İndeks	Trend	(R/T)*100
	1987=100	TL/kg	TL/kg	1982=100			
1982	20,2	55	272,28	100,00	100,00	254,60	106,94
1983	26,4	69	261,36	95,99	95,99	264,24	98,91
1984	39,7	81	204,03	74,93	78,06	273,88	74,50
1985	57,6	239	414,93	152,39	203,37	283,52	146,35
1986	75,3	256	339,97	124,86	81,94	293,16	115,97
1987	100,0	269	269,00	98,80	79,12	302,80	88,84
1988	170,5	619	363,05	133,34	134,96	312,44	116,20
1989	279,5	736	263,33	96,71	72,53	322,08	81,76
1990	425,7	1.146	269,20	98,87	102,23	331,72	81,15
1991	661,4	1.883	284,70	104,56	105,76	341,36	83,40
1992	1.072,0	3.347	312,22	114,67	109,67	351,00	88,95
1993	1.698,0	5.906	347,82	127,74	111,40	360,64	96,45
1994	3.747,0	12.749	340,25	124,96	97,82	370,28	91,89
1995	7.064,7	29.690	420,26	154,35	123,52	379,92	110,62
1996	12.337,4	49.735	403,12	148,05	95,92	389,56	103,48
1997	22.336,1	95.122	425,87	156,41	105,64	399,20	106,68
1998	38.021,6	170.295	447,89	164,50	105,17	408,84	109,55

Kaynak: *TCMB, 2002. T.C. Merkez Bankası İnternet Sayfası, www.tcmb.gov.tr

**DİE, 2000. T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü İstatistik Göstergeler (1923-1998), Ankara.

Çizelge 3 : Çiftçi Eline Geçen Mandarin Fiyatlarındaki Cari ve Reel Gelişmeler (1982-1998)

Yıllar	TEFİ *	Cari Fiyat**	Reel Fiyat	Basit İndeks	Zincirleme İndeks	Trend	(R/T)*100
	1987=100	TL/kg	TL/kg	1982=100			
1982	20,2	41	202,97	100,00	100,00	181,42	111,88
1983	26,4	48	181,82	89,58	89,58	185,75	97,88
1984	39,7	52	130,98	64,53	72,04	190,08	68,91
1985	57,6	110	190,97	94,09	145,80	194,41	98,23
1986	75,3	141	187,25	92,26	98,05	198,74	94,22
1987	100,0	212	212,00	104,45	113,22	203,07	104,40
1988	170,5	368	215,84	106,34	101,81	207,40	104,07
1989	279,5	557	199,28	98,18	92,33	211,73	94,12
1990	425,7	1.005	236,08	116,31	118,46	216,06	109,27
1991	661,4	1.653	249,92	123,13	105,86	220,39	113,40
1992	1.072,0	2.975	277,52	136,73	111,04	224,72	123,50
1993	1.698,0	4.328	254,89	125,58	91,85	229,05	111,28
1994	3.747,0	8.257	220,36	108,57	86,45	233,38	94,42
1995	7.064,7	15.252	215,89	106,37	97,97	237,71	90,82
1996	12.337,4	27.701	224,53	110,62	104,00	242,04	92,77
1997	22.336,1	53.447	239,29	117,89	106,57	246,37	97,13
1998	38.021,6	88.752	233,43	115,00	97,55	250,70	93,11

Kaynak: * TCMB, 2002. T.C. Merkez Bankası İnternet Sayfası, www.tcmb.gov.tr

** DİE, 2000. T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü İstatistik Göstergeler (1923-1998), Ankara.

3.2. Turunçgil Fiyatlarındaki Mevsimsel Dalgalanmalar

Tarım ürünlerinin arz ve talebinde mevsim farklılıkları önemlidir. Bitkisel ürünlerin üretiminin genellikle belli dönemlerde yapılmasına karşın talebinin büyük ölçüde yıl boyunca sabit olması nedeni ile bu ürünlerin arz ve talebindeki mevsim farklılıkları önemlidir. Bu durum ise mevsimsel fiyat dalgalanmalarına neden olmaktadır. Bunun yanında depolamaya elverişli olan tarım ürünlerinin portakal ve limon gibi pazarlama masrafları çeşitlere göre yıl içinde oluşan ürün fiyatlarını da etkilemektedir.

Portakal ve limon fiyatlarında 1994-2001 dönemi için hareketli ortalama sonuçları Çizelge 4 ve 5'te verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, Antalya ili portakal reel fiyatlarının Mayıs-Ekim döneminde mevsim ortalamalarının üzerinde, diğer aylarda ise mevsim ortalamalarının altında değer aldığını göstermektedir. Portakal reel fiyatlarında gerçekleşen en yüksek mevsimsel indeks değeri Ağustos (119,37), Temmuz (119,03), Haziran (114,10), Eylül (110,20), Mayıs (104,57) ve Ekim (101,67) aylarında olup, en düşük mevsimsel indeks değeri ise Şubat (81,83), Mart (81,94) ve Ocak (86,08) aylarında hesaplanmıştır.

Antalya ilinde portakal üretimi yoğun olarak Washington Navel, Yerli, Yafa ve Valencia çeşitlerinden oluşmaktadır. Washington Navel, Yerli ve Yafa portakal çeşitlerinin pazara arz miktarının yoğun olduğu Ocak, Şubat ve Mart aylarında portakal ortalama fiyatları düşük seyrederken, bunu izleyen Nisan-Ağustos döneminde arz miktarının azalmasıyla birlikte aylık ortalama reel fiyatlar yükseliş trendini sürdürmektedir. Mayıs-Ekim döneminde portakal ortalama reel fiyatlarının mevsim ortalamasından yüksek değer almasının nedeninin, söz konusu dönemde arz miktarının düşük olmasından kaynaklandığı söylenebilir (Çizelge 4).

Çizelge 4 : 1994-2001 Dönemi İçin Portakal Fiyatlarında Mevsimsel Dalgalanma (1994=100)

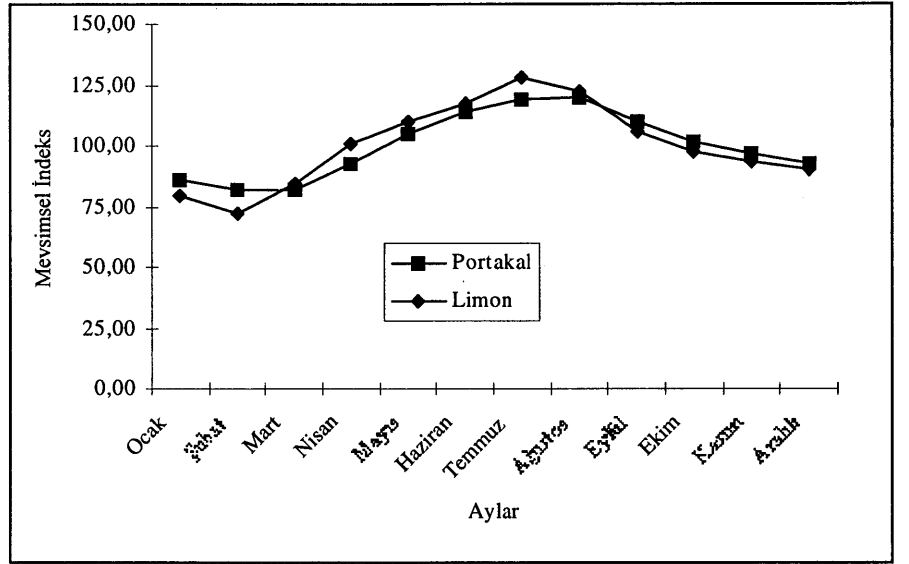
Aylar	Hareketli Ortalama Değerleri							Ortalama	Mevsim İndeksi	Varyasyon Katsayısı
Ocak	82,06	95,56	88,39	91,26	89,77	78,38	86,44	87,41	86,08	6,59
Şubat	64,99	95,14	76,15	90,41	83,17	75,12	96,65	83,09	81,83	14,09
Mart	55,24	99,10	70,81	95,06	87,07	76,84	98,32	83,21	81,94	19,70
Nisan	91,60	106,77	92,18	96,75	90,80	85,55	93,02	93,81	92,39	7,04
Mayıs	109,35	114,51	104,71	92,07	106,23	104,26	112,12	106,18	104,57	6,87
Haziran	104,97	116,20	113,18	99,20	122,34	115,06	140,09	115,86	114,10	11,33
Temmuz	108,31	115,72	114,29	108,64	129,65	116,78	152,66	120,86	119,03	13,00
Ağustos	109,21	123,16	114,97	116,72	119,53	110,54	154,37	121,21	119,37	12,71
Eylül	105,43	118,00	106,56	107,58	110,82	104,69	130,18	111,89	110,20	8,27
Ekim	97,50	103,52	99,13	107,50	100,55	110,68	103,76	103,23	101,67	4,52
Kasım	93,87	94,95	99,26	101,54	94,86	103,35	97,14	97,85	96,37	3,72
Aralık	98,27	91,70	91,50	98,12	87,21	96,37	94,05	93,89	92,46	4,31

Antalya ilinde çiftçi eline geçen limon aylık ortalama reel fiyatları mevsim ortalaması en yüksek Ağustos ayında (122,11) olup, bunu Haziran (117,00), Mayıs (109,65), Eylül (105,52) ve Nisan (100,78) ayları izlemektedir. Limonun ortalama reel fiyatlarının mevsim ortalamasından düşük olduğu aylar ise Şubat (72,15), Mart (84,11), Aralık (89,87), Kasım (93,79) ve Ekim'dir (97,58).

Antalya ilinde Enterdonato, Kıbrıs ve Kara limon çeşitlerinin yoğun olarak üretimi gerçekleşmektedir. Eylül ayında Enterdonato limonu hasat olgunluğuna ulaştığından ürünün pazara arz edilmeye başlaması ile birlikte Ekim-Şubat döneminde limonun ortalama reel fiyatlarında düşüş trendi meydana gelmektedir. Mart ayından sonra ise arz miktarının azalması nedeniyle ortalama reel fiyatlar yükselmektedir. Buna karşın, Temmuz ve Ağustos aylarında Kıbrıs limonunun arz miktarının artması limonun ortalama reel fiyatlarının tekrar düşüş trendine girmesine neden olmaktadır (Çizelge 5). Antalya ilinde portakal ve limonun ortalama aylık reel fiyatlarının gelişimi Şekil 3'te verilmiştir.

Çizelge 5 : 1994-2001 Dönemi İçin Limon Fiyatlarında Mevsimsel Dalgalanma (1994=100)

Aylar	Hareketli Ortalama Değerleri							Ortalama	Mevsim İndeksi	Varyasyon Katsayısı
	82,16	92,49	78,58	85,27	78,66	70,94	81,21			
Ocak	82,16	92,49	78,58	85,27	78,66	70,94	81,21	81,33	79,52	8,15
Şubat	69,79	93,39	69,83	79,84	68,66	50,36	84,69	73,80	72,15	18,73
Mart	86,66	98,55	80,26	83,59	71,20	85,90	96,05	86,03	84,11	10,79
Nisan	97,61	119,45	110,06	90,50	91,42	116,18	96,30	103,07	100,78	11,61
Mayıs	110,51	120,77	112,41	100,55	104,08	133,38	103,34	112,15	109,65	10,33
Haziran	117,30	113,66	110,40	112,87	137,37	143,65	102,42	119,67	117,00	12,58
Temmuz	129,23	122,39	125,97	116,05	151,90	142,33	128,14	130,86	127,94	9,36
Ağustos	121,27	120,68	123,55	116,72	143,02	120,14	128,89	124,90	122,11	7,06
Eylül	114,06	109,31	107,47	107,78	106,23	105,84	104,79	107,93	105,52	2,85
Ekim	105,46	93,20	99,16	98,03	98,39	101,83	102,58	99,81	97,58	3,94
Kasım	100,43	89,06	97,38	93,01	95,35	95,43	100,82	95,93	93,79	4,31
Aralık	99,49	89,43	96,26	85,16	84,49	90,78	97,79	91,91	89,87	6,57

Şekil 3. Aylık Ortalama Portakal ve Limon Reel Fiyatlarının Gelişimi (1994-2001)

3.3. Pazarlama Marjı

Pazarlama marjı, tüketicinin ödediği fiyat ile üreticinin eline geçen fiyat arasındaki farktır (Kohls ve Uhl, 1998). Tüketicinin ürüne sahip olmak için ödediği fiyatta, üreticinin sahip olduğu pay; pazarlama kanalının genişliğine ve durumuna, bu kanallarda ürüne uygulanan hizmetlerin maliyetine, ürünlerin bozulma sürelerine göre değişmektedir (Güneş, 1996).

Antalya ili turunçgil üreticisinin eline geçen fiyat ile tüketicinin ödediği fiyat arasındaki ilişkiyi belirlemek için 1994-2001 dönemine ait veriler incelenmiştir. Buna göre Antalya ilinde tüketicilerin ödediği fiyat içerisinde üreticinin eline geçen pay %48,69-74,24 arasında değişmektedir (Çizelge 6).

Çizelge 6. Portakal Pazarlama Zincirinin Değişik Kademelerinde Fiyatlar (1987=100)

Yıllar	Çiftçi Eline Geçen Fiyat (TL/kg)	Tüketicinin Ödediği Fiyat (TL/kg)	Pazarlama Payı (TL/kg)	(ÇEGF/TÖF) *100
1994	147,81	242,83	95,02	60,87
1995	160,90	291,49	130,59	55,20
1996	200,10	331,12	131,02	60,43
1997	175,35	347,99	172,64	50,39
1998	167,63	344,25	176,63	48,69
1999	149,79	304,10	154,31	49,26
2000	130,87	213,98	83,11	61,16
2001	184,21	248,14	63,93	74,24

Aynı dönem için Antalya ilinde tüketicilerin limon için ödediği fiyat içinde çiftçinin eline geçen pay %46,34 ile %88,06 arasında değişmiştir. (Çizelge 7).

Çizelge 7. Limon Pazarlama Zincirinin Değişik Kademelerinde Fiyatlar (1987=100)

Yıllar	Çiftçi Eline Geçen Fiyat (TL/kg)	Tüketicinin Ödediği Fiyat (TL/kg)	Pazarlama Payı (TL/kg)	(ÇEGF/TÖF) *100
1994	176,62	204,56	27,94	86,34
1995	216,10	259,60	43,50	83,24
1996	338,92	465,45	126,53	72,82
1997	371,92	422,37	50,45	88,06
1998	261,38	329,42	68,04	79,35
1999	158,53	342,11	183,58	46,34
2000	216,40	417,71	201,31	51,81
2001	165,00	321,07	156,07	51,39

Tüketicinin mandarine ödediği fiyat ile çiftçi eline geçen fiyatlar Çizelge 8'de verilmiştir. Görüldüğü gibi tüketicinin mandarine ödediği fiyat içinde üreticiye düşen pay %48,05-62,47 arasında değişmiştir.

Çizelge 8. Mandarin Pazarlama Zincirinin Değişik Kademelerinde Fiyatlar (TL/kg)

Yıllar	Çiftçi Eline Geçen Fiyat (TL/kg)	Tüketicinin Ödediği Fiyat (TL/kg)	Pazarlama Payı (TL/kg)	(ÇEGF/TÖF) *100
1994	187,85	300,72	112,87	62,47
1995	184,00	308,39	124,39	59,67
1996	195,75	404,99	209,24	48,34
1997	264,94	499,55	234,61	53,04
1998	177,98	397,91	219,94	44,73
1999	129,17	268,80	139,63	48,05
2000	128,24	238,17	109,93	53,84
2001	131,31	241,67	110,36	54,33

Araştırma bulgularına göre Antalya ilinde limon ve mandarin için tüketicilerin ödemiş olduğu fiyattan üreticinin eline geçen fiyatların düşme eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Bu durum, turunçgil üreticileri açısından olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada 1994-2001 dönemi için limon ve mandarin reel fiyatları ile portakal reel fiyatları arasındaki parite değerleri analiz edilmiştir. 1994 yılında limonda 1,20 olan parite değeri 2001 yılında 0,90'na düşmüştür. Benzer şekilde, mandarinde dönem başında 1,27 olan parite değeri dönem sonunda 0,71 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 9). Bu sonuçlara göre incelenen dönemde Antalya ilinde limon/portakal ve mandarin/portakal fiyat pariteleri portakal lehine gelişmiştir.

Çizelge 9. Antalya İli Portakal, Limon ve Mandarin Reel Fiyatlarındaki Gelişme ve Portakal Fiyatlarına Göre Paritenin Gelişimi (1987=100)

Yıllar	Portakal		Limon		Mandarin		Parite	
	TL/kg (1)	İndeks 1994=100	TL/kg (2)	İndeks 1994=100	TL/kg (3)	İndeks 1994=100	2/1	3/1
1994	147,80	100,00	176,62	100,00	187,86	100,00	1,20	1,27
1995	160,90	108,86	216,10	122,35	184,00	97,94	1,34	1,14
1996	200,10	135,38	338,92	191,89	195,75	104,20	1,69	0,98
1997	175,35	118,64	371,91	210,57	264,93	141,03	2,12	1,51
1998	167,63	113,42	261,38	147,99	177,98	94,74	1,56	1,06
1999	149,79	101,35	158,53	89,76	129,17	68,76	1,06	0,86
2000	130,87	88,54	216,40	122,52	128,24	68,27	1,65	0,98
2001	184,21	124,63	165,00	93,42	131,31	69,90	0,90	0,71

4. SONUÇ

Çalışmada 1982-1998 döneminde Türkiye'de portakal, limon ve mandarinde çiftçi eline geçen reel fiyatlar incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre araştırma konusu ürünler için trend denkleminin eğimi pozitif ve yıllık artış eğilimi ise limonda 9,64 TL/kg, mandarinde 4,33 TL/kg ve portakalda ise 3,05 TL/kg'dır. Ayrıca, çalışmada Antalya ilinde portakal ve limon fiyatlarındaki mevsimsel dalgalanmaları belirlemek amacıyla 1994-2001 döneminde bu ürünlerin reel fiyatları aylık olarak değerlendirilmiştir. Portakal reel fiyatları Mayıs-Ekim döneminde mevsim ortalamasının üzerinde diğer aylarda ise altında gelişmiştir. Limon reel fiyatlarının mevsim ortalamasının üzerinde olduğu dönem ise Nisan-Eylül'dür. Bu sonuçlara göre, portakal ve limon ürünlerinde çiftçi eline geçen fiyatlarda önemli düzeyde mevsimsel dalgalanma gerçekleşmektedir.

Antalya ilinde tüketicilerin ödemiş olduğu fiyat içerisinde turunçgil üreticilerinin eline geçen fiyatın payı portakalda artış gösterirken, limon ve mandarinde azalma eğilimi göstermektedir. 2001 yılı için tüketicilerin ödemiş olduğu fiyatta üreticilerin payı en yüksek portakalda (%74,24) gerçekleşirken, portakalı mandarin ve limon izlemiştir. Antalya ilinde portakal ve limon fiyatlarındaki reel gelişmeler ve mevsimsel dalgalanmalara göre, üretici açısından portakal için en iyi satış döneminin Mayıs-Ekim dönemi olduğu söylenebilir. Limonda, limon fiyatlarının düzenli olarak arttığı Nisan-Temmuz döneminin, ürünün pazara arzı için en uygun dönem olduğu ifade edilebilir. Bununla beraber, bu sonuçların üreticilerin içinde bulunduğu doğal, ekonomik ve sosyal koşullar ile depolama olanakları ve maliyetlerine göre değişebileceği dikkate alınarak yorumlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akkaya, F., M. A., Çelikyurt, 1996.** Son 15 Yılda Türkiye Turunçgil Meyve Fiyatlarında Meydana Gelen Değişmeler ve Bu Değişmeler Üzerine Etki Eden Faktörler, *Derim Dergisi*, Cilt 2 (13): 50-67.
- Anonim, 2001.** Antalya İhracatçı Birlikleri Kayıtları, Antalya.
- Anonim, 2002a.** Antalya İhracatçı Birlikleri İnternet Sayfası, www.aib.org.tr
- Anonim, 2002b.** Antalya İli Büyükşehir Belediyesi Toptancı Hali Kayıtları, Antalya.
- Anonim, 2002c.** T.C. Antalya Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları, Antalya.
- DİE, 2000.** T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü İstatistik Göstergeler (1923-1998), Ankara.
- DİE, 2002.** T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü Tarımsal Yapı, Çeşitli Yıllar, Ankara.
- FAO, 2002.** Faostat Database, Agriculture Data, www.fao.org
- Fidan, H., A., Koç, 2001.** Dinamic Behavior of Onion Prices in Turkey, *Turkish Journal of Ariculture & Forestry* Volume 25 (195-209)
- Güneş, T., R., Arıkan, 1988.** Tarım Ekonomisi İstatistiği, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No: 1049, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Güneş, T., 1996.** Tarımsal Pazarlama, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No: 1467, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

- Hatırlı, S. A., H., Şengül, A. R., Aktaş, 2002.** Türkiye’de Buğday Fiyat Duyarlılığının Analizi. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 15 (1): 61-67, Antalya.
- İGEME, 2002.** İhracatı Geliştirme Merkezi İnternet Sayfası, www.igeme.org.tr
- Kohls, R. I., J. N. Uhl, 1998.** Marketing of Agriculture Products, Purdue University, Macmillan Publishing Company, Eight Edition, New Jersey.
- Karlı, B., 1997.** Türkiye’de 1981-1995 Döneminde Pamuk Fiyatlarının Analizi, Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt: 4 (1): 19-28, Şanlıurfa.
- Özkan, B., 1996.** Antalya’da Soya Üretimden Kalkıyor mu? Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi, 142:21-24, Ankara.
- Özkan, B., M. G., Akpınar, İ., Kutlar, 1998.** Antalya ilinde Domates Fiyatlarındaki Gelişmeler ve Mevsimsel Dalgalanmalar, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 11 (1): 21-31, Antalya.
- Serper, Ö., 1996.** Uygulamalı İstatistik 2, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Şengül, H., O., Erkan, 1994.** Türkiye’de 1970-1989 Dönemindeki Soğan Fiyatlarının Analizi, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt: 9 (3): 213-228, Adana.
- TCMB, 2002.** T.C. Merkez Bankası İnternet Sayfası, www.tcmb.gov.tr
- Vural, H., 1991.** Ankara İline Sunulan Yaş Meyve ve Sebze Arzının Özellikleri, Uluslararası Meyvecilik, Sebzeçilik ve Çiçekçilik Dergisi, Sayı: 4: 20-22, İstanbul.